

Аляксей РАГУЛЯ

ПЛЫНЬ*

(карціна нацыянальнага быцця ў раманах Леаніда Левановіча)

Новыя задумныя

Л. Левановіч не лічыць патрэбным перакрэсліваць усю традыцыйную сістэму эстэтычных каштоўнасцей і вынаходзіць нейкую абсалютна новую, нібыта прыдатную выключна для палітычнага рамана. Наадварот: такі раман адлюстроўвае кіраўнічую дзейнасць вялікімі масамі людзей, і таму крытэрыі эпічнага мыслення для яго больш арганічныя ў параўнанні з крытэрыямі, характэрнымі для натуралістычнага ізаляцыянізму і герметызму. На сучасным этапе станаўлення беларускага палітычнага рамана акцэнт пераносіцца на крытэрыі маральна-этычныя: ідэалы добра з'яўляюцца падмуркам для храма красы. Менавіта такая традыцыя заўсёды была ўласціва фальклору і выразна праявілася ў творчасці Кірылы Тураўскага, Міколы Гусоўскага, Францішка Скарыны. Лёс асобы абумоўлены лёсам соцыуму, узроўнем яго самаарганізацыі. Крытэрыі адказнасці кіраўніцтва за маральна-этычны ўзровень супольнасці ў цэлым і свой уласны дамінуе і ў другой палове напісанага Л. Левановічам шасцікніжка. Выходзячы на праблему маральнага фактару ў кіраўнічай дзейнасці актуальнага часу, пісьменнік знаходзіць жывыя крыніцы дзяржаўнай і палітычнай мудрасці нацыі, якія на працягу стагоддзяў намагаюцца «з глебы на прастор прабіцца» і заўсёды супрацьстаяць крупадзёраўшчыне на ўсіх узроўнях уладнай структуры. На Антона Пракапенку на пачатку яго кіраўнічай дзейнасці ў раёне моцнае ўражанне зрабіла асоба сакратара райкама партыі Змітровіча. Выступленні яго вылучаліся веданнем і глыбокім разуменнем сітуацыі ў краіне і раёне: *«І ўсё гэта было сказана на жывой, не казённай, роднай мове. Іманавала манера гаварыць, выступаць: простая, адкрытая, быццам гутарка з таварышамі па партыі, ні гучных заклікаў, ні пышных фраз»* («Дзікая ружа»).

За такія праявы людскасці яму быў навешаны ярлык нацдэма, што было на той час раўнасільна абвінавачванню ў варожай дзейнасці. Змітровіч загінуў у ГУЛАГу, але народны стыль яго кіраўнічай дзейнасці застаўся ў памяці Пракапенкі на ўсё жыццё. Гэта быў стыль палітычнай культуры, якая не вывучалася на курсах партактыву, але сама арганічна вырастала на глебе агульначалавечых каштоўнасцей культуры народнай. У савецкія структуры пазнейшага часу яна пранікала ў форме стыхійнага валенрадызму. Лугаўцоў, Пракапенка, Якубеня, Чэпікаў, Казакевіч, Раковіч дзейнічаюць нібыта самі па сабе, фармальна арганізаваная сістэма больш прыціскае, чым яднае, і таму кожны з іх рэалізуе сябе як сацыяльная асоба па-за нарматывам «давай-давай, шурай-шурай».

Вобразы Змітровіча і Пракапенкі прадоўжылі галерэю тых народных інтэлігентаў, якія ў бюракратычнай сістэме абесчалавечвання кіраваліся пачуццём роднасці са сваімі людзьмі. У шасцікніжжы Л. Левановіча эстафета беларускага нацыянал-камунізму заканчваецца трагічным фіналам Пятра Машэрава.

* Заканчэнне. Пачатак у № 2, 2013 г.

Ліберальнае ядро ў беларускім кіраўніцтве ў 70-х гадах групавалася вакол К. Мазурава, П. Машэрава, А. Кузьміна. Патрыятычная арыентацыя беларускіх дзеячаў і іх адказнае стаўленне да кіраўнічай дзейнасці не засталіся не заўважанымі ў Крамлі.

Раман Л. Левановіча «Бесядзь цячэ ў акіян» пачынаецца тэлефоннай размовай А. Касыгіна з П. Машэравым. Старшыня саюзнага ўрада шукаў надзейнага пераемніка і ў Беларусі бачыў немалыя рэсурсы чалавечага «*па-ставу*» на агульнасаюзную карысць. Гаворка ішла пра магчымы перавод Машэрава на пасаду старшыні саюзнага ўрада пасля Касыгіна. Іншыя планы, аднак, выпявалі ў коле «крамлёўскіх дзядоў», што групаваліся вакол генсека Л. Брэжнева. Ніякіх рэформаў яны праводзіць не збіраліся. Тэлефонны званок Брэжнева Машэраву ўспрымаецца ў рамане як папярэджанне харызматычнаму беларускаму кіраўніку. Складваецца ўражанне, што Машэраў у рамане Л. Левановіча як бы прадчувае свой немінучы трагічны фінал.

У рамане «Бесядзь цячэ ў акіян» падкрэсліваецца актуальная неабходнасць паглыбленага асэнсавання дзяржаўнага і грамадскага жыцця ў Беларусі пасля гібелі Машэрава. У рамане раскрываецца карціна дэградацыі высокапастаўленых партыйных функцыянераў, няздатных мысліць у нацыянальна-дзяржаўных маштабах. Кар’ерныя інтарэсы, грызня за пасаду сталі мэтай і сэнсам дзейнасці чыноўнікаў на ўсіх узроўнях наменклатурнай вертыкалі.

Абвострана адчувае пераломны момант гісторыі новае пакаленне лабанаўскіх «раёншчыкаў», якіх яднае на дзтва жывучая традыцыя гуртовай і гаспадарскай парадыгмы Прыбяседдзя. Яны паспрабавалі адразу ж пасля паніхіды асэнсаваць сацыяльна-палітычную сітуацыю ў рэспубліцы. Падвядзенне вынікаў адбываецца не ў афіцыйнай абстаноўцы, а на кватэры ў тэлежурналіста Пятра Махавікова. Машэраву паставілі ў віну тое, што ён «любіў падхопліваць маскоўскія ідэі раней за іншых» і «загубіў усе малыя паселішчы»: «*Хіба можа быць перспектыўным хоць адно чалавечае жыццё*». Машэраў таксама злёту падхапіў «*дурацкую ідэю сляння языкав*». «*Нахамутаў*» Машэраў многа і ў меліярацыі. А ўзяць гіганцкія жывёлагадоўчыя комплексы: «*Колькі шкоды прыродзе!*».

У гэтых закідах, аднак, не перакрэслівалася роля Машэрава ў пасляваеннай гісторыі Беларусі. Л. Левановіч пагаджаецца з крытычнай думкай сваіх персанажаў, але ўласныя погляды пісьменніка на стан рэчаў значна шырэйшыя: «*Машэраў — дзіця гэтай сістэмы*» — гэта, безумоўна, так. Ну, а тое, што «*яна яго нарадзіла і ўзнесла на вышыню*» — то тут патрэбны ўдакладненні. Сістэма намагалася «*перарадзіць*» Машэрава, але змагла толькі ўціснуць яго аблічча ў сваю маску. Гэтага ёй было мала. А на вышыню ўзнесла для таго, каб у патрэбны ёй момант кінуць з гары. Гэта ён, па ўсім відаць, адчуваў, будучы трынаццаць гадоў кандыдатам у члены Палітбюро. Уладныя магчымасці кандыдата заўсёды абмежаваныя. На схіле свайго часу Машэраў паспрабаваў вызваліцца ад маскі артадаксальнага («камсамольскага») аптыміста, пераадолець уладу афіцыйнага стылю з яго прымітыўным акцёрствам, хадульнасцю, казённым пафасам і рыторыкай. Незадоўга да трагічнага фіналу было праведзена пасяджэнне бюро ЦК, на якім абмяркоўвалася пытанне «*Аб дадатковых мерах па паляпшэнні работы калгасных рынкаў*». Так з глыбокага валенродаўскага падполля на паверхню сацыяльнага жыцця выходзіў сапраўдны Машэраў — беларускі інтэлігент, настаўнік па адукацыі, сын беларускага селяніна Мірона з Полаччыны, рэпрэсаванага сталіністамі, і сялянкі Дар’і, закатаванай фашыстамі. Машэраў быў першым кіраўніком, які ў пасляваенны час у калгаснай Беларусі зрабіў крок да пераадолення рабскай залежнасці селяніна ад прыхамаццяў вышэйшага чынавенства і абсалютнай улады *па-ставу*. На гэта вельмі дарэчы звяртае ўвагу Л. Левановіч, групуючы эпізоды ў фрэскавы вобраз эпохі: «*Трэба зрабіць, каб селянін мог свабодна працаць лішкі сваёй прадукцыі, каб мець свежую капейчыну*», бо «*хто добра працуе, павінен і жыць па-людску*».

У рамане «Палыновы вецер» не закранаецца пытанне пра стаўленне кіраўніцтва да творчай інтэлігенцыі ў часы Машэрава: праблема мае месца па-за межамі кампетэнцыі яго персанажаў. Тут усё ж не лішне зазначыць, што Машэраў спыніў «неістовых ревнителей» новай фармацыі, якія намагаліся распачаць кампанію супраць тых дзеячаў культуры, якія ажыццявілі «беларускі прарыў» у блакадзе казённай хлусні і дагматызму. Творчасць І. Мележа, М. Савіцкага, В. Быкава, Л. Шчамялёва, В. Грамыкі, С. Селіханава, У. Караткевіча паказала праўду веку з беларускага пункту гледжання, увасобленую ў вобразе спаленай разам з жыхарамі вёскі. Вобраз Хатыні, стварэнню якога П. Машэраў аддаў шмат увагі, стаў найбольш абагульненым і наглядным вобразам навейшага беларускага часу. Узровень трагічнага перажывання і асэнсавання эпохі ў беларускім мастацтве другой паловы XX ст. фарміруе сілу пераадолення не толькі духоўных, але і сацыяльных тупікоў, у якія заганыюць сучасны культурны працэс даведзеныя да крайнасці прагматысцкія і нігілісцкія «канцэпцыі». Менавіта ў 60—80 гг. беларуская культура стварыла нанова атмасферу адказнага стаўлення да жыцця, да сваёй гісторыі і будучыні. Ідучы ў гэтым напрамку, Л. Левановіч адначасова ўлоўлівае і па-мастацку ўзнаўляе новыя настроі і павароты думкі ў нетрах нацыянальнай свядомасці.

Найбольш выразна гэтыя тэндэнцыі праяўляюцца ў час асэнсавання сучаснай чалавечай трагедыі, калі свядомасць ахоплівае сэнс комплексу, які М. Гарэцкі абазначыў канцэптам «*усё яно*». У прозе Л. Левановіча гэтае «яно» ўжо вызвалена з-пад містычнага вэлюму і мае выразныя сацыялагічныя абрысы. Рух свядомасці ў гэтым напрамку выразна праяўляецца ў асэнсаванні трагедыі двух старшынёў — Свідэрскага і Сырадоева. Новы кіраўнік Лабанаўскага райвыканкама Анатоль Раковіч — сын таго Раковіча, які меў вялікую ўсеху з калгаснага клуба з блібліятэкай, той самы некалі юны Толік, трактарыст, які выцягнуў з вялікай гразі машыну камсамольскага сакратара Сахуты разам з яго агітбрыгадай, той Раковіч — маладзейшы праз трыццаць год над магілай Івана Сырадоева «*скрушына ўздыхнуў*» і падвёў вынікі нялюдскага сацыяльнага эксперымента:

«— Усё жыццё служыў савецкай уладзе. І загінуў амаль адначасова з ёй. І думаецца мне, што Косця Варонін помсціў не толькі за лася. А й за бацьку; за раскулачанага дзеда. За ўсе грахі савецкай улады. Рэкі крывы. Мільёны жыццяў, і скончылася крахам...»

Надмагільнае слова новага старшыні раённай улады Раковіча-малодшага ўспрымаецца як важнейшы здабытак сучаснай народнай сацыялогіі некрафільства. Працягам думкі з'яўляецца тост Марыны — слова надзеі на адраджэнне братавай паўразваленай сям'і:

«— Давай, браток, за тваю сямейку. Чокацца не будзем. Дзень сянні невясёлы. Ды што ж тут зробіш? Жысць ідзе сваім ходам, — яна замахнула хусцінкай слязу, прыгубіла чарку».

Апынуўшыся па-за сацыяльным працэсам, Андрэй не знайшоў паразумення і спачування ў жонкі. Вытанчаны густ Ады Браніславаўны не можа дараваць мужу страты выгаднай пасады ў сталіцы. І толькі Марына ў невясёлы дзень адчула, што братава душа балансуе над чорным бяздоннем небыцця.

Раман «Палыновы вецер» — своеасаблівы разгорнуты сімвал падсумавання вынікаў сацыялістычнага будаўніцтва, сэнс якога А. Платонаў азначыў канцэптам «*катлаван*» у сваім аднайменным рамане. Л. Левановіч часта звяртаецца да рэтраспектыўнага паказу сацыяльнай і духоўнай рэальнасці на пачатку вялікага сацыяльнага эксперымента, калі толькі рыхтаваўся катлаван пад фундамент сталінскага сацыялізму. Даўно перажытае вяртаецца аўтарам у кантэкст актуальнага часу, становіцца аб'ектам рэфлексіі. Гэтым самым у творы рэабілітуецца сучаснасць, занябаная дзеля «светлай» будучыні, аднаўляецца плынь гісторыі. Ідэалогія сучаснага «пераходнага» перыяду стараецца трымаць грамадскую свядомасць на ўзроўні патрэбы выжывання, змарок забываючы пра якасны ўзровень чалавечага існавання. Л. Левановіч скіроўвае інтэлектуальную актыўнасць чытача на вырашэнне праблемы дзеяздольнасці нацыі ў пошуках выйсця з тупіковай сітуацыі трагічнага абсурду.

Грамадзянская свядомасць Андрэя Сахуты трымаецца на дазіраваным пайку афіцыйнай інфармацыі. Самастойна вызваліцца з петляў імперскай ідэалогіі яму не па сіле. Нават калі б Сахута і ведаў дакладна важнейшыя факты нацыянальнай гісторыі, то наўрад ці змог бы ён усвядоміць значэнне, напрыклад, такога помніка беларускай прававой культуры, як Устава на валокі 1557 г. Гэта была эпоха рэнесанснага індывідуалістычнага гуманізму. Устава на валокі пераводзіла сялян на асату: дым (двор) фактычна атрымліваў валоку зямлі (каля 22 га) у прыватнае карыстанне. У суверэннай сярэдневяковай беларускай дзяржаве «сталыпінская» рэформа была праведзена за тры з паловай стагоддзі да з'яўлення Сталыпіна на палітычным гарызонце Расійскай імперыі. Сахуту-маладзейшаму некалі бацька перадаў узор народнага асэнсавання сутнасці будаўніцтва соцыуму «па-новаму» без «па-добраму», але толькі праз дзесяцігоддзі, на парозе старасці сын змог зрабіць яшчэ адзін крок наперад да ісціны. Вызваленая з-пад уціску афіцыйнай догмы, свядомасць Андрэя спрабуе спасцігнуць цану страчаных еўрапейскай цывілізацыяй магчымасцей і заадно прычыны заняпаду дому (роду) Сахутаў. Разбураная за доўгія гады ідэалагічнага абслугоўвання наменклатуры, свядомасць Андрэя ўсё ж паціху вяртаецца да жыцця, а што да патрэбы і волі самасцвярджэння ў будаўніцтве суверэннай Беларусі, то тут смертаносны вірус некрафіліства трымаецца яшчэ вельмі моцна. Адчуванне радасці жыцця ў часы галоднага хатыніцкага дзяцінства непрыкметна выцясняялася з душы падчас прасоўвання па ўхабістых дарогах кар'ернага поспеху. На змену прыйшло звыклае пачуццё рабскай залежнасці ад наменклатурнага камфорту. Поўнасьцю вырвацца з павуцінны наменклатурнага раю ў Андрэя яшчэ нестае сілы духу. Ён і не думае нават пра абавязак інтэлігента быць лідарам у культурным працэсе. Патэнцыял нацыянал-камунізму ў межах існуючай сістэмы быў вычарпаны пры Машэраве, калі было адноўлена ўзаемапаразуменне на патрыятычнай аснове паміж ліберальнай меншасцю ў ЦК КПБ і лепшымі сіламі ў асяроддзі творчай інтэлігенцыі.

Пра пастарскую місію новага пакалення інтэлігенцыі Андрэю яшчэ ў юнацтве напамінала вёска вуснамі свайго «нефарматнага» філосафа, старога Гылігора. Ненавязліва, але абдуманая Гылігор мог вечарам абвясціць грамадзе, што каровы з пашы «ідуць сянні» не так, як штодзень — «пазадзіралі галовы і чэшуць па вуліцы: «Яны ж гордыя ідуць. Сам штудзент іх пасвіў. Прахвесар Андрэйка...». І была ў той вечар у душы стомленага «штудзента» «яснасць і дабрыйна». І высвечваўся далегляд: «А мо і праўда буду прафесарам...». Такога ўзлёту душа юнака ні разу не зведала за ўсе гады навучання ў школе, тэхнікуме, інстытуце. І яшчэ ў той вечар у яго варухнулася думка, што цяпер будзе рэдка бачыць сваіх землякоў, няскора пачуе Міколаву гармонь, варухнулася і пачуццё асветніцкага абавязку перад сваімі людзьмі. З гэтым пачуццём жылі, не адчуваючы яго цяжару, Андрэйкаў бацька, Казакевіч, Гылігор, Раковіч. Гэтага пачуцця не ведалі заўсёды непрыхільны да людзей Свідэрскі і перагружаныя «грамадскімі нагрукімі» і бытавымі клопатамі настаўнікі, бясконцымі інтрыгамі — функцыянеры.

Леанід Левановіч непрыкметна падводзіць чытача да спасціжэння дзеяздольнасці сучаснай інтэлігенцыі ў фарміраванні культурнага працэсу. Аўтар плённа выкарыстоўвае патэнцыял мінімалізму. Ланцуг семіятычнай логікі ў яго шасцікніжжы ствараецца паэтыкай эпизодаў, сярод якіх пераважаюць *сустрэчы*. Персанажы звычайна сустракаюцца двойчы. Першая сустрэча прыадкрывае выбуховы патэнцыял рэчаіснасці, а другая — часцей з ўсё прыдадзень трагедыі.

Паэтыка сустрэчы заўсёды была сэнсава насычанай у сюжэтах класічнага фальклору. У мінімалізме М. Лынькова сустрэчы сталі працягам *этапавай* паэтыкі Ф. Багушэвіча і М. Танка. Л. Левановіч прапануе чытачу ўстанавіць супольнымі намаганнямі логіку сэнсаў у сустрэчах, якія сталі стылем сучаснага жыцця на розных яго сацыяльных узроўнях. Больш за ўсё аўтара хвалюе праблема сустрэчы і ўзаемапаразуменне *свайі* палітычнай (ідэалагічнай) інтэлігенцыі са *сваім* народам: пагроза трансфармацыі культурнай прасторы ў *зону* сёння стала сацыяльнай рэальнасцю.

Культурныя сэнсы дзвюх сустрэч Андрэя Сахуты і Косці Вароніна, гадаванцаў напалову спаленай фашыстамі і галоднай, але адноўленай, а потым атручанай радыенуклідамі вёскі Хатынічы, выходзяць далёка за межы лакальнай праблематыкі. Семіятычная логіка гэтага матыву ў рамане «Палыновы вецер» выводзіць аналітычную думку на праблему пераадолення хваравітага стану, уласцівага інтэлігенцыі, ізаляванай ад сацыяльных рэалій веку. Гегель у «Фенаменалогіі духу» гэты стан назваў «няшчаснай свядомасцю». Семіётык Р. Барт адзначыў, што з другой паловы XIX ст. «*пісьменнік перастаў быць выразнікам універсальнай ісціны і ператварыўся ў носьбіта няшчаснай свядомасці*», у выніку чаго «*ўшчэнт разляцелася класічнае пісьмо*».

Выказванне Р. Барта безумоўна заслугоўвае ўвагі, але абсалютызавать яго няма падставы. У культурых нацыянальнага адраджэння «праблематыка слова» была і застаецца праблематыкай экзістэнцыяльнай, сацыяльнай і эстэтычнай. Л. Левановіч непахісна ідзе ў рэчышчы вялікіх сэнсаў на шляху да ўніверсальных ісцін у іх тэмпаральным, часавым выяўленні. Адна з такіх універсальных ісцін — шляхі няшчаснай свядомасці ў сучасным свеце. Крызіс барыкаднага рамантызму ў Заходняй Еўропе ў другой палове XIX ст. меў сваім вынікам страту ў грамадстве цікавасці да ідэалу. А. Шапэнгаўэр у рабоце «Афарызмы побытавай мудрасці» зафіксаваў вынікі дэструктыўнасці ў псіхіцы носьбітаў пратэсных настрояў — з'яўленне новага героя часу, *філісцера*, абывакава да ідэалаў, свабоды, якія для гэтаўскага Фаўста былі крыніцай духоўнай сілы ў яго супрацьстаянні д'ябальскім спакусам Мефістофеля. Ідэалы філісцера застаюцца ў межах спажывецкага інтарэсу: «*Вустрыцы, шампанскае — вось апафеоз яго быцця. Мэта яго жыцця — здабыць усё, што спрыяе цялеснаму задаваленню. Ён шчаслівы, калі гэтая мэта прыносіць шмат клопатаў*».

Філістэрскае грамадства (у рускай літаратуры XIX ст. — мяшчанства) у хуткім часе становіцца ахвярай самоты і нудоты. Спачатку яно ратуецца банкетамі, картамі, віном, жанчынамі, лібералізмам. У XX стагоддзі філісцера ва ўладзе шукае больш вострых уражанняў для сябе і філісцера (па-сучаснаму — масавага) грамадства. Дзеля гэтага ствараецца тэатр вялікага і перманентнага крывацёку — сусветныя, грамадзянскія і ўсялякія іншыя войны.

Леанід Левановіч ў сваім шасцікніжжы настойліва шукае ўласнае месца ў агульнай карціне сучаснага мастацка-кагнітыўнага і філасофскага пошуку. Пісьменніка хвалюе лёс інтэлектуальнага і духоўнага скарбу, назапашанага на працягу тысячагоддзяў у беларускай культуры каляндарна-земляробчага тыпу. Пра пагрозу яго страты гаварыў Я. Колас у паэтычнай прадмове да паэмы «Сымон-музыка», якую аўтар прысвяціў беларускай моладзі.

Топас «на зломе» (Я. Нёманскі) у дваццатых гадах быў па сэнсе блізкі да чорнай магіі *залому* ў фальклоры, які ў паэзіі Я. Купалы стаў сацыяльнай характарыстыкай актуальнага беларускага часу і цывілізацыйнага крызісу наогул. К. Чорны ўжо ў 20-х гадах адчуў пагрозу цяхага сканання. Карціна сцякання і сплывання, характэрная для філасофскіх медытацый пасляваеннага часу, у прозе Л. Левановіча ўспрымаецца як *спаўзанне* і павольнае падзенне ў яму. Апошнім Косцевым прытулкам быў стажок духмянага сена са смяртэльнымі нуклідамі. Пасля двух стрэлаў Косці Вароніна, якімі ён спыніў жыццё-спаўзанне Сырадоева і ўласнае жыццё-падзенне, Андрэй Сахута «*ў глыбіні душы адчуваў сябе вінаватым, хоць растлумачыць сабе гэтую віну не мог*». Былы абкамаўскі сакратар па ідэалогіі не мае акрэсленай думкі не толькі пра сваю віну перад Косцем, але і пра ўласныя прыступы суіцыдальных і ўсялякіх іншых, выпадковых настрояў і памкненняў, бо няма ў яго выразнай думкі пра галоўнае. Няма нават цікавасці да таго «ўніверсальнага» (заломнага) пытання, да якога ён так блізка падышоў, калі вучыўся ў першым, народным універсітэце яшчэ да наведвання пачатковай школы. Дзед Гылігор нават яго папярэджваў, каб не стараўся падняць усё адразу, каб не надарваўся. А выйшла якраз наадварот: душа і інтэлект Андрэя Сахуты на працягу дзесяцігоддзяў чэзлі ў бяздзейнасці на камсамольскай і партыйнай рабоце.

Косця і Андрэй у час і пасля апошняй сустрэчы робяць крок да пераадолення шызоіднага стану сваёй псіхікі. Кожны з іх падыходзіць да таго рубяжа, на якім душа фарміруе свой уласны маналог, споведзь і інвектыву адначасова, каб у вялікіх «агнях і бурях» (К. Чорны) адрадіцца да жыцця на новы лад. У такой сітуацыі асоба мае патрэбу ў падтрымцы чужых і ўмелых рук *свайго* чалавека. Пасля таго, як сышоў у вечнасць Макар Казакевіч, Косця шукае падтрымкі і паразумення ў Андрэя Сахуты: *«Вы — чалавек адукаваны, бывалы. Парайце, Мацвеевіч, куды кінуцца?»*. Мацвеевіч шчыра спачувае і памагае Косцю практычнай парадай, але адчуць усю глыбіню адчаю зацкаванага трактарыста, некалі шчырага юнака з валашкавымі вачыма, а цяпер алкаголіка з фіялетавымі плямамі на твары, Андрэй Сахута не змог. Не бачыць ён у гэтым факце і пагрозу катастрафічнай дэградацыі сацыяльных нізоў нацыі. Душа былога ідэолага Сахуты яшчэ не вызвалілася для катарсісу і супольнага дзеяння. Унутраны маналог-споведзь Сахуты прасякнуты яшчэ пачуццём залежнасці ад алкаголю наменклатурнага філісцёрства:

«Андрэю ўвесь час думалася пра сувязь паміж лёсам Савецкага Саюза і лёсам Косці Вароніна ды ў яго ўласным лёсам. Каб не выбухнуў у Маскве ГКЧП, ён бы сядзеў і зараз у сваім крэсле, ідэалагічна мацаваў бы абноўлены Саюз. А так яму даводзіцца вырашаць зусім іншыя праблемы, жыць у радыяцыйнай зоне без жонкі, без персанальнай машыны, без шыкоўнага кабінета з сакратаркай у прыёмнай. Такі наварот яму не мог прысніцца і ў страшным сне. А на яве гэты жажлівы зігзаг адбыўся. І яму, як і Косцю Вароніну, трэба выбірацца з ямы, у якую спіхнула жыццё».

«Цёмныя» вяскоўцы некалі бачылі Андрэйку ў будучыні не чыноўнікам, а «прахвесарам» — сваім культурным лідарам. Такім яго і цяпер бачыць Косця Варонін. Пасля трагічнай развязкі Андрэй падсвядома адчуў, што ён не спраўдзіў спадзяванняў аднавяскоўцаў. Успамін пра апошнюю сустрэчу з Косцем абудзіў у яго пачуццё віны. У гэтым бачыцца крок беларускага інтэлігента да пакаяння перад сваім народам за «нясплачаны доўг векавы» (Я. Колас). Рэтраспектыва ў прозе Л. Левановіча адлюстроўвае рэальны ўзровень патрыятычнай свядомасці і суверэннасці асобы сучаснага інтэлігента, які ў лепшыя свае гады меў кармленне з наменклатурнай рукі. Перанастройка на суверэннае жыццё пакалення, якое латэнтна ўспрыняло яшчэ дзейныя базавыя каштоўнасці роду і вясковай грамады, але не мела магчымасці ацаніць іх значэнне ў сучасным свеце і рэалізаваць у сацыяльнай практыцы, — ідзе заповолена. У збедненай культурнай памяці функцыянераў няма вопыту гістарычнай самарэалізацыі продкаў. Людзі, якія на парозе свайго грамадзянскага сталення сышлі з цвёрдага грунту *мужыцкай праўды* і апынуліся на дрыгвяністым балоце прыдуманай хворым розумам хіліясцкай ідэалогіі, самі маюць патрэбу ў дапамозе і падтрымцы. Канцэпт «людзі на балоце» адлюстроўвае сутнасць савецка-партыйнай нірваны, у якой чыноўнае філісцёрства занята бязлітаснай вайной за вышэйшыя паверхі ва ўладзе. У савецкім *трывожным ішчасці* над усім пануе трывога, а *спакой нам толькі сніцца*.

Шлях кар’ернага ўзвышэння і чалавечага падзення *прабоістага* Андрэя Сахуты пачынаўся з прывычкі да казённай хлусні ў сямігодцы. Смерць Сталіна адкрывала шырокія магчымасці перад выхавальнікамі для дэманстрацыі афіцыйнага смутку і адчаю. На сямікласнікаў моцнае ўражанне зрабіў грунтоўна прадуманы монаспектакль настаўніцы беларускай мовы Марыі Дзямідаўны. На ўрок яна мэтанакіравана прыпазнілася. На парозе *«неяк згорбілася, шэрая цёплая хустка няроўнымі канцамі звісала з плячэй, вочы блішчэлі ад слёз»*. Увайшоўшы ў клас, настаўніца *«усё роўна як не бачыла сваіх вучняў»*. Яны ўсё яшчэ стаялі, а Марыя Дзямідаўна пачала гаварыць ціхім голасам: *«Дзеці, вялікае гора абрынулася на ўсіх нас... На ўсю нашу краіну... Памёр наш вялікі правадыр і вялікі настаўнік Іосіф Вісар’яёнавіч Сталін... Што цяпер будзе?...»*. Монаспектакль Марыі Дзямідаўны поўнасю адпавядаў нарматыўным патрабаванням сацыялістычнага рэалізму да жанру аптымістычнай трагедыі: дэманстрацыя жалобы заканчвалася мітынговым заклікам рыхтаваць сябе да вялікай работы: *«Каб вялікая справа Леніна-Сталіна жыла і перамагала...»*.

Педагагічная сугестыя і заклік Марыі Дзямідаўны сёння ж падаць заявы ў камсамол мелі свае вынікі. З ранняга маленства задумны Сахута-малодшы раптоўна стаў *«прабоістым хлопцам»* і лёгка збавіўся ад першпачатковага вопыту самастойнай рэфлексіі: *«А тое, што плявузгае дзядзька Парфір пра нейкую жорсткасць бацькі, друга і настаўніка ўсіх народаў, — гэта плёткі варожыя»*. З гэтага часу Андрэй пачаў жыць у асяроддзі двайных стандартаў. Яго з Адай безалкагольнае камсамольскае вяселле праходзіла з падфарбаванай самагонкай. На парозе старасці апынуўся ў сітуацыі без пэўнага рашэння паміж дзвюма жанчынамі — жонкай Адай і ўдавой Палінай. Гуманітарны набытак Андрэя Сахуты за час навучання — байка «Дыпламаваны баран» і «Пісьмо беларускага народа вялікаму Сталіну». Афіцыйная партыйна-савецкая дактрына, якую ён па абавязку службы мусіў штудзіраваць, завяла далёка ў бок ад рэальнага стану свету. Выкінуты з абкамаўскага крэсла Андрэй Сахута вобмацкам шукае дарогу праўды і ўжо на схіле веку пачынае разумець духоўныя сэнсы беларускай культуры XX стагоддзя, якая на пасадзе была яму не патрэбна, як і родная мова. У раманах Л. Левановіча фарміруецца сацыяльна-філасофскі візаж — карціна руху пакаленняў, сэнс якой нагадвае трагічную сітуацыю ў вядомай філасофскай карціне П. Брэйгеля: сляпыя правадары вядуць сляпых жабракоў і першыя валяцца ў яму.

У беларускай постсавецкай грамадзе, новае аблічча якой на сучасным этапе толькі вырысоўваецца, Л. Левановіч бачыць тэндэнцыю, хай сабе яшчэ вельмі кволую, да згуртавання на сваёй спрадвечна імманентнай канцэпту людскасці аснове. Пісьменніка цікавіць воля і здольнасць звычайнага чалавека да ўзвышэння і пераадолення паласы чалавечага быцця, якую на беларускай духоўнай і сацыяльнай ніве доўгі час апрацоўвалі носьбіты сусветнага зла, увасобленага ў канцэптуальных персанажах Цмока, Вялікага злодзея, Свінтуса-Грандыёзуса, Жалезнага звера. У раманах станоўчая дынаміка не фарміруецца, а толькі выпявае. У канцы «Палыновага ветру» мы бачым першыя спробы маналагічнага выказвання. На подступах да ўзвышэння ўжо знаходзяцца былы настаўнік Пётр Мамута і былы ідэолаг абласнога рангу Андрэй Сахута. Свядома шукае шлях да актыўнай грамадскай дзейнасці Пётр Махавікоў. Узвышаныя пачуцці персанажы перажываюць тады, калі застаюцца сам-насам з родным з маленства краявідам. Вызвалены ад прывілей партыйнага функцыянера, Андрэй Сахута вяртае сабе здольнасць бачыць уласнымі вачыма аблічча роднай зямлі, а заадно — і плён свайго ідэалагічнага кіраўніцтва:

«Матацыкл калываўся на няроўнай калдобістай дарожцы, праваруч цямнелі маўклівыя хаты, шарэлі сядзібы, парослыя бур'яном, стаялі голыя крывыя яблыні. І нідзе не было відаць аніводнай жывой душы. Сахуту зрабілася аж вусцішна, нібы ехаў па мёртвай зямлі. Яшчэ мацней смылела душа, бо гэта была родная зямля, якую паліваў потам яго прашчурый».

Унутраны зрок Сахуты стварае візаж гістарычнага быцця народа на працягу апошніх ста гадоў, а гэта ўжо не абы-якая вышыня сузірання для ўчарашняга ідэалагічнага чыноўніка. Ад хутароў, што ўзніклі пасля сталыпінскай рэформы, *«не засталася нічога — ну, там-сям два-тры вялікія камяні»*. Так успамінаў Мацвей Сахута, даючы заадно сыну ўрок фальклорнай кампаратывістыкі. Ад вялікага калгаснага гумна, еўні і току таксама не засталася знаку — як і наогул ад ленінскага квазікааператыўнага плана. Андрэй, аднак жа, яшчэ не здольны зрабіць шырокія сацыяльна-філасофскія абагульненні. Ён толькі *«з сумам і скрухаю пазіраў на маўклівыя пустыя хаты, пахілыя стрэхі хлёўчукоў, нібы развітваўся з імі, бо праміне пяць-дзесяць гадкоў, і яны згніюць, урастуць у зямлю, крапіва і чорны палын будуць раскашаваць на былых котлішчах, дзе некалі бруіла жыццё»*. Выкінуты з абкамаўскага крэсла Сахута ўпершыню ўзняўся на вышыню сузірання ўнутраным зрокам лёсу Бацькаўшчыны, панарамы яе гістарычнага быцця ў XX стагоддзі, але паранейшаму ён аддае перавагу чужомаму вопыту перад сваім, нацыянальным. Сталыпінская рэформа была для беларускіх сялян не навіной, а спробай вярнуцца да парцэльнага землекарыстання, замацаванага ў Беларусі Уставай на валокі ў 1557 г.

У раманах «Сіняе лета», «Бесядзь плыве ў акіян» і «Палыновы вецер» упершыню ў беларускай літаратуры паказана залева «сексуальнай магіі», свабоднай ад палавой любові, ад думак і клопатаў пра лёс «трэцяга пакалення». Л. Левановіч, такім чынам, паказвае сітуацыю, у якой інтэлігенцыя пастаўлена перад экзаменам на годнасць сучаснага культурнага лідара ў бурапенных плынях эпохі. Сталая топіка: «на ўзлесеі дом, ад казак недалёка», калоссе нівы, вечары з камарамі і песнямі, кірмашы і фэсты, касьба і жніво, «раскіданае гняздо», вогненны небасхіл і абеліск — гэта ў беларускай культуры сімволіка ідэалу ўстойлівага жыццядзеяння і гісторыі народнага лёсу, шляхоў пераадолення тупіка, створанага злой воляй чужынцаў і калабарацыяністаў.

Плынь сексуальнай рэвалюцыі Л. Левановіч паказвае на шырокім фоне традыцыйных каштоўнасцей народнай культуры, актуальнае значэнне якіх у эпоху гіпертрафіраванага геданізму аналітыкамі яшчэ як след не раскрыта. У сувязі з гэтым варта звярнуцца да існуючых здаўна трактовак геданізму. Напярэдадні элінісцкага крызісу Антычнасці Арыстоцель пісаў у «Нікамахавай этыцы»: *«Аднак не можа быць, каб насалода была вышэйшым дабрэм. <...> Звыш таго, разумны чураецца насалоды, а разважлівы імкнецца да адсутнасці пакутаў, а не да насалоды»*. А. Шапэнгаўэр на пачатку татальнага крызісу гандлёвага грамадства ў XIX ст. таксама папярэджаў: *«Цялесная насалода хутка канчаецца»*. Пагоня за насалодай заканчваецца расчараваннем. Філісцер, *«не маючы духоўных, а маючы толькі фізічныя патрэбы»*, застаецца з *«цяжкім пачуццём сваёй нікчэмнасці і глухой, тайнай зайздрасцю»*: *«Ён старанна пачне хаваць яе, нават ад самога сябе, дзякуючы чаму, аднак, яна можа перарасці ў глухую злоснасць. Ён і не подумвае суаднесці сваю павагу ці пашану з духоўнымі якасцямі чалавека»*.

Віталісцкія рэгулятывы народнай этыкі, рэалізаваныя ў дзейных імператывах, у час крызісаў падвяргаюцца нападкам з боку прыхільнікаў нігілісцкіх «канцэпцый». Пры гэтым часта фальсіфікуецца сакральны і жыццесцвярджальны змест галоўных сэнсаў народнай культуры — здольнасць да перажывання радасці існавання. Так было і ў Паўднёвай Азіі на пачатку новай эры, калі вучэнне індывідуальнага самаўдасканалення было выцеснена афіцыйнай устаноўкай на атрыманне насалоды. «Кама-сутра» з II ст. стала практычным кіраўніцтвам для трох вышэйшых варнаў у этыкеце інтымных адносін. Вучэнне пра вызваленне ад пакуты ператварэнняў стала вызваленым і ад чалавечых пачуццяў у інтымных адносінах. Гэтым тлумачыцца збліжэнне сучасных канцэпцый разняволенага і заадно вельмі пасрэднага па сваім творчым патэнцыяле звышчалавека з растабуіраванымі пластамі індуізму. Расійскі адэпт іммаральнага тэлемізму М. Вярбіцкі мае смеласць публічна заявіць: *«У мяня ёсць всего один инструмент познания — пенис»*.

Былы ўчастковы інспектар Бравусаў у рамана «Палыновы вецер» яшчэ не ўзняўся ці, больш дакладна, не апусціўся да ўзроўню «філасофіі», якая апраўдвае заафілію і іншыя віды перверсіі, але затое змог арганізаваць у засыпаных радыяцыйнай Хатынічах свінгерства — свінства, паводле разумення Пятра Мамуты.

Альтэрнатывай «Кама-сутры» сталі творы індыйскага Рэнесансу ў IV—V стст. Культура чалавечых пачуццяў стала галоўным аб'ектам увагі драматурга Калідасы (380—414) у яго п'есе «Шакунтала». Нястомная барацьба маладой маці за вяртанне свайму сыну бацькоўства, пра якое зусім забыў прынц, які стаў царом, за прызнанне за сваім дзіцем высокага сацыяльнага статусу, стала лейтматывам у драматычнай калізіі, характэрнай для гуманістычнага напрамку ў індыйскай літаратуры. І шкада, што ў Хатынічы не трапілі п'есы Калідасы. Асветніцкую дзейнасць тут разгортвае на базе «Кама-сутры» гарадская жонка Пятра Мамуты Юзя, якая пасля смерці Таццяны перабралася ў Хатынічы. Запаветнае кіраўніцтва перадала Юзі сяброўка з Масквы: *«Пачытай, Марынка. Тут усё пра любоў. «Кама-сутра» называецца <...> Хай і Усцінавіч прачытае. А ў ложку добра чытаць удваіх, — падміргнула Юзя. — Натхняе мужыкоў на подзвігі. Мой Еўдакімавіч граматы чалавек, дырэктар школы. А пагартаў кніжку, дык сказаў, што ў яго вочы адкрыліся. І мы смялейшыя сталі»*.

Марына і сапраўды «*дзіву давалася*». Былы ўчастковы інспектар Бравусаў таксама дзівіўся. Але дзівіліся яны кожны па-свойму. Марына была шакіравана смеласцю ці, калі больш дакладна гаварыць, адкрытай бессаромнасцю надрукаванага пра *гэта* і ілюстрацыямі-здымкамі *мужчыны з жанчынаю ў самых розных позах*. Усцінавіча больш уразілі старадаўнія скульптуры: «*Ета ж тысячы гадоў таму людзі ўмелі любіцца. А мы жывём напрыканцы дваццатага стагоддзя і нічога, хвацічаскі, не ведаем*». Дзеля справядлівасці трэба адзначыць, што Бравусаў свой узровень дасведчанасці ў «*справах пасцельных*», як сказана ў «Дэкамероне» Бакачча, адзеньвае занадта сціпла. У раёне свайго інспектарскага абсягу Бравусаў заўсёды меў поспех у адзіноках пасля вайны жанчын. Веданне яго было, зразумела, адмысловае, што ён і сам прызнаваў, сустрэўшыся на беразе ракі з Марынай ужо будучы ўдаўцом: «*З другімі быў нахабнікам, а на цябе дыхнуць баяўся*». Наконт нахабства — то гэта справядліва, а пра боязь дыхнуць — яўны перабор. Перагарны «дых» быў вельмі істотнай перашкодай да паразумення паміж Марынай і бравым участковым у іх маладым веку. Бравусаў — гэта не той Цімох, што ў песні «*на дзяўчыне сем гадоў сох*». Ягоная каштоўная арыентацыя прадугледжвае неадкладнае задавальненне перш за ўсё рэчыўнымі складнікамі ідэалу, але нахрапістасць у адносінах з Марынай забяспечыла яму толькі ганебнае фіяска. Тамара ж у свой час выкарыстала сітуацыю на сваю карысць і прымусіла Валодзьку ісці да шлюбу. У Бравусава адпала неабходнасць мяняць сёе-тое ў сваім характары, і ён хутка знайшоў, чым сябе суцешыць: «*Усё пры ёй. Як гаворыцца і ззаду, і спераду. І хвацічаскі, поўна пазуха цыцок*».

Геданізм «Кама-сутры» засяроджаны на дэманстрацыі пластыкі, а для Усцінавіча ўсё ж такі першапачатковым носьбітам каштоўнасці застаюцца не выкрутасы, а рэчавасць, рэальная важкасць масы: у рукі возьмеш — маеш рэч. Так што практыка «Кама-сутры», з якога боку ні падступіся, не супадае з нормаў метафізікі палавой любові ў беларускай культуры.

Атэстацыя, дадзеная Юз'яй яе Еўлакімавічу, таксама праз меру суб'ектыўная. Мамута яшчэ да таго, як у яго нібыта толькі праз «Кама-сутру» «вочы адкрыліся», паспеў стаць бацькам пяцёрых дзяцей. Усе яны ў сталасці годна дастасаваліся да нормаў тагачаснага грамадства. Пазашлюбны Мамуты з Юз'яй сын стаў кадравым афіцэрам. Варта адзначыць, што ўсе хатыніцкія «байструкі» таксама «выйшлі ў людзі». Данік стаў брыгадзірам, а потым — старшынёй калгаса. Рэгулятывы вясковага агулу спрадвеку працуюць на захаванне родавага чалавечага пачатку, на выпраўленне хібаў і сэння, калі вёска «сыходзіць з яснай явы».

Бадай, з усіх сацыяльных слаёў у Беларусі з традыцыямі народнай культуры менш за ўсё звязана дэнацыяналізаваная частка апаратнага чынавенства. У раманах Л. Левановіча апаратчыкі раённага звяна — усе тутэйшыя, выхадцы з вёсак Лабанаўскага раёна. Сістэма ўлады патрабуе ад сваіх рэкрутаў адрачэння ад традыцыйных каштоўнасцей — ад культурных здабыткаў роду, ад культурнай памяці нацыі. Л. Левановіч паказвае, да якога ўзроўню маральнай дэградацыі даведзены артадаксальныя службоўцы чырвонага сатанізму. Самыя ў мінулым сціплыя дзеці вёскі ў апаратных гульнях ператвараюцца ў ілжывыя і слізкія істоты, для якіх дваістасць стала спосабам існавання. Сістэма жорстка рэгламентуе насалоду сваім слугам і гэтым стымулюе скрытыя і патаемныя формы задавалення. Службовыя раманы і адзюльтэр — найбольш пашыраныя спосабы пазаафіцыйнага самасцвярджэння асобы ў чыноўніцкім асяроддзі. Адступленне ад нормаў афіцыйнай этыкі асуджаецца толькі тады, калі скандалы выходзяць на паверхню, калі крытыка прыносіць дэвідэнды вышэйшым начальнікам: «*Каб дзе і падгуляў, Бог з табой... Але рабі так, каб ніякіх кляўз не было, — праз слёзы сказала Ніна. — Мне падалося, што канверт ускрываўлі... Магчыма, знялі копіі... Можна, копія ўжо ляжыць у некага на сталі. І ў тваім дасье ў пэўных органах*». Так выглядае пасля падрыхтоўкі па комплекснай праграме вышэйшай палітычнай адукацыі шкала этычных каштоўнасцей работніцы ЦК Ніны Гаўрылюк, некалі да наіўнасці празрыстай вясковай камсамолкі, «інструктара з банцікам». Непасрэднасць і

шчырасць раней выпраменьвала аблічча і яе мужа Яўгена Васілёнка — судзі, які напачатку моцна пакутаваў, калі цяжка было спалучыць літару і дух закону з праўдай жыцця. Навука прасоўвання па вертыкалі пераканала і Ніну, і Яўгена, што ў публічных паводзінах замест уласнага ўспрымання выгадней карыстацца клішэ, а перажыванні лепш абмяняць на фірмовыя маркі дзяржаўна-партыйнай ідэалогіі — больш-менш пэўныя гарантыі на падкормку каля элітнага карыта: *«Мудрая ў мяне жоначка. Святлане да яе далёка. Той абы крутануць налева»*. Дзяржаўная «мудрасць» узгадаваных рэжымам функцыянераў мужчынскага і жаночага полу не выходзіць за межы поля, адведзенага для «падкавёрных гульняў». Рэшткі беларускага нацыянал-камунізму ў структуры КПБ пасля сталінскіх зачыстак пераела іржа вялікадзяржаўніцтва і карупцыі яшчэ да распаду вялікай краіны. У барацьбу за нішу ў кіраўнічай наменклатуры рынуліся ананімшычкі такога ўзору, як камсамольскі сакратар Валерый Рудак, па мянушцы Ржавы тазік.

Пісьменнік не збіраецца агулам выносіць маральны прысуд усім былым партыйным функцыянерам. Нязменная цікавасць аўтара да канкрэтыкі адкрывае характэрную асаблівасць беларускай цяпершчыны — складаны шлях духоўнага вызвалення асобы ад дагматычных канонаў афіцыйнай ідэалогіі, рух да ўсведамлення неабходнасці паяднання індывідуумаў на грунце родавага чалавечага адзінства. Вяртанне з кабінетаў на пройдзеныя ў маленстве і ў маладосці спежкі, сустрэчы ў дзень традыцыйнага восеньскага кірмашу над Бясяддзю ў жыцці ўсіх персанажаў з'яўляюцца актам духоўнага ачышчэння і адначасова пачаткам новага мыслення, вернага завету продкаў. Поспех у змаганні Пятру забяспечыла яго здольнасць дзейнічаць безаглядна і рашуча там, дзе маюць сілу «здрадныя напасці». Яго не зламала здрада жонкі, ён не апусціўся і тады, калі падвяло здароўе. Нацыянальная рыса Пятра — яго «мурашкавая» ўстаноўка, патрэба няспынна будаваць свой дом, які час ад часу разбураюць лычом прыблудныя дзікі. У канцы раманнага цыкла ў абліччы Пятра Махавікова мы бачым дзейнага гаспадара, які на ніве беларускай культуры плённа працуе над аднаўленнем гістарычнай памяці нацыі.

У грамадзянскім і чалавечым станаўленні Андрэя Сахуты не было стадыі ачышчэння, загартуўкі і ўзвышэння духу, якая адлюстравана ў паэтыцы плыні ў творах Я. Коласа, М. Гарэцкага, К. Чорнага, М. Багдановіча, У. Жылкі, А. Моркаўкі, А. Куляшова. Ідэя чалавечага ўзвышэння вызначае таксама характар успрымання і пераасэнсавання класічнай традыцыі ў сучасным жывапісе. Прага духоўнасці, якую бачыў у літаратуры сямідзесятых гадоў В. Каваленка, была неўсвядомленай прагай чалавечага ўзвышэння. Персанажы Л. Левановіча таксама патрэбу ўзвышэння больш адчуваюць інстынктам, чым усведамляюць яе. Патрэба ў духоўным узвышэнні асобы і нацыі наогул застаецца найменш асэнсаванай у сучаснай грамадскай свядомасці, хоць ад узроўню яе спасціжэння залежыць характар не толькі кагнітыўнага, але і сацыяльнага дзеяння. У нашай сітуацыі мэтазгодна звярнуцца яшчэ раз да вопыту «чыстага светасузірання» ў філасофіі А. Шапэнгаўэра. Ён бачыў атрыбутыўную ўласцівасць чалавека ў яго здольнасці стаць сузіральнікам быцця на вышыні, дзе застаецца толькі свет як уяўленне, а свет як воля знікае. Калі суб'ект змога сябе прымусяць успрыняць толькі ідэю прадметаў, нават пагрозлівых ягонай волі, то гэтым самым *«узвышаецца над самім сабою, над сваёй асабістасцю, над сваім жаданнем і вялікім жаданнем наогул — тады яго напаўняе пачуццё ўзвышанага, ён жыве ў стане ўздыму, а таму і прадмет, які выклікае такі стан, таксама называецца ўзвышаным»*. Узвышанае — гэта не нейкае прыватнае жаданне, а *«чалавечая хацённе наогул»*. А. Шапэнгаўэр абвострана адчуваў пагрозу трансфармацыі чалавечага агулу ў натоўп адзіночак.

Праз усю сваю маладосць і сталасць старэйшая сястра Андрэя Марына пранесла ў душы стан адпрэчанасці ад волі да імітацыі шчасця, да недарэчнага і агіднага задавалення нікчэмнымі насалодамі. Сапраўднае ўзвышэнне ўпершыню за страчання ў наменклатурным коле дзесяцігоддзі жыцця адчуў Андрэй Сахута тады, калі з вышыні абкамаўскага крэсла *«грыгнуўся на зямлю» «ды ў радыяцыйную зону»*. Сузіранне з высокага берага Бясядзі карціны заняпаду роднай старон-

кі абудзіла ў ім здольнасць перажывання трагічнага лёсу Айчыны. Л. Левановіч паказвае магчымасці зняможанага чалавека ў аднаўленні ўласнага ўзвышанага характару. Марыну і Андрэя Сахутаў па-новаму яднае пачуццё кроўнай блізкасці і ўзаемаразумення ў зоне татальнага радыяцыйнага спустошання. У аснове агульнага чалавечага ўзвышэння, на думку А. Шапэнгаўэра, ляжыць пачуццё адзінства з ідэяй прыроды, далучанасці да яе стваральнай сілы. Вяртанне Сахуты ў радыяцыю стала вяртаннем да ідэі роднасці і адзінства з лёсам Айчыны і свайго народа. Тут аднак, высветлілася, што ў выраслага ў пасляваенны час пакалення ўжо няма таго стога-хмарачоса, з якога так любя было сузіраць па ўсёй акрузе паэтычны ландшафт быцця, створаны вясковай грамадой у супрацоўніцтве з жыццёдайнымі стыхіямі прыроды. Абязвечанае вайной пакаленне Пятра Махавікова і Андрэя Сахуты, захопленае канвеерам «давай-давай, шурай-шурай», не змагло заставаць скарбы сваёй духоўнай нівы і сенажаці, каб з вышыняў плёну сваёй працы ўбачыць дакладныя абрысы новай светабудовы. Кола філасофскіх інтарэсаў Сахуты абмяжоўвалася пераважна колам службовых абавязкаў ці квазіфілосафскан'юнктуршчыкаў. Падобная практыка толькі адрывала думку і волю ад свайго родавага, чалавечага інтарэсу. Толькі напрыканцы свайго акмэ Сахута змог, самастойна ўзняўшыся на вышыню духоўнага сузірання, па-новаму ўбачыць вышыні і далягляды ў творах М. Гарэцкага, М. Багдановіча, У. Караткевіча. Па ўсім відаць, што сілы і сэнсы трагічнага перажывання ў творах В. Быкава яшчэ не суразмерныя з духоўнымі запатрабаваннямі Сахуты. Л. Левановіч не перабольшвае патэнцыял і волю да сацыяльнай творчасці сваіх персанажаў. Застаючыся рэалістам, пісьменнік адлюстроўвае першыя самастойныя крокі ў самарэалізацыі пакалення, якое было асуджана на фізічную, а потым і духоўную смерць у сітуацыі жудасных эксперыментаў эпохі. Лабанаўскае зямляцтва, сабраўшыся ў навагоднюю ноч у мінскай кватэры Сахутаў, спрабуе вызначыць перспектыву суверэннай Беларусі. У атмасферы навагодніх імправізацый была абвешчана і праграма на будучыню: ССДД — самастойнасць, самабытнасць, духоўнасць, дабрабыт — альтэрнатыва канвееру «давай-давай, шурай-шурай»: *«Чатыры словы як чатыры бакі свету. Як чатыры поры года. Чатыры вуглы хаты»*. Зямляцтва выйшла з-пад апекі бюракратычнага монстра.

Заканчваецца шасцікніжка Л. Левановіча гімнам-зваротам да Палыновага ачышчальнага ветру — топасам, характэрным для беларускай вербальнай культуры на працягу ўсёй яе гісторыі з часоў язычніцтва:

«А калі ты, Палыновы вецер, залятаеш у хату, то заклікаеш да абнаўлення. Ты рушыш усё, што састарэла, згінула і аджыло свой век. А ты, Вецер, нідзе не нараджаешся і нідзе ніколі не паміраеш, бо Ты вечны.

Як вечная наша Зямля-Матухна. І на ёй Чалавек».

Як і ў іншых лірычных адступленнях аўтара, тут зноў ажываюць сэнсы семантычнага ланцуга, створанага ў свой час аўтарам «Слова пра паход Ігараў», Я. Коласам, М. Багдановічам. І вельмі выразна адчуваецца «палыновая» семантыка А. Куляшова з характэрнай для яго сінэстазіяй фальклорнай мудрасці і класічна выштукаванай формы:

Палын — і клопат матчын, і дарога,
І слёзы, і ўспамін сіроцкіх меж,
І горыч малака таго, якога
Ніякай смагай з вуснаў не сатрэш.

У шасцікніжжы Л. Левановіча выразна бачацца рысы станаўлення новага беларускага рамана, арыентаванага на сацыяльна дзейны сінтэз нацыянальнага і агульнаеўрапейскага духоўнага вопыту.